

Arkeologisk förundersökning av sakristian i Timrå kyrka.

Trappan ner till källaren i sakristian.

Fornlämning: Raä 144. Fastighet: Timrå Prästbol 1:1.
Socken: Timrå. Kommun: Timrå. Landskap: Medelpad.

Rapportnummer 2015:10
Ola George

Murberget Länsmuseum Västernorrland
Box 34
871 21 Härnösand
www.murberget.se

Arkeologisk förundersökning av skristian i Timrå kyrka.

© Murberget Länsmuseum Västernorrland, Ola George
Härnösand 2015
Foto: Murberget

ISSN 2000-0111

Innehållsförteckning

Inledning	4
Syfte.....	4
Metod	4
Beskrivning av fornlämningen	4
Beskrivning av sakristian källaren och undersökningen	5
Fyndmaterial	14
Tolkning och diskussion.....	16
Tekniska och administrativa uppgifter	17
Arkivhandlingar	17
Referenser	17
Bilaga 1. Karta över området	18
Bilaga 2. Fyndlista	19
Bilaga 3. Dagbok.....	22
Bilaga 4. Fotolista	22
Bilaga 5. Fotografier	25

Sammanfattning

Den äldsta medeltida kyrkan uppfördes under 1200-talet. Sakristian är troligen byggd då den nuvarande kyrkan uppfördes 1796. En källare och en trappa upptäcktes vid undersökningen. I källaren hittades flera flaskor och dricksglas och rester efter en bågare samt en silversked från 1792. Källaren byggdes troligen samtidigt som sakristian under slutet av 1700-talet. I källaren förvarades förmodligen vin för nattvarden och olika slags glas. Benen som hittades i sakristian från både en vuxen individ och från barn visar att sakristian använts för begravingar under slutet av 1700-talet till början av 1800-talet. Vilka dessa gravlagda personer var är inte känt. Möjligen kan en genomgång av församlingens äldre handlingar ge upplysningar om detta.

Inledning

Då golvet i Timrå kyrkas sakristia var angripet av mögel var en ombyggnation av golvet tvungen att genomföras. I samband med ombyggnationen behövde marknivån under golvåsarna sänkas för att förhindra fortsatt fukt och mögel. Murberget Läns museet Västernorrland genomförde 2013 undersökningar av Timrå medeltida kyrka (som ligger inne i den nuvarande kyrkan) i samband med sanering och ombyggnad pga. mögel och hussvamp i långhus och kor. Länsstyrelsen bedömde att chansen var stor att hitta lämningar efter den medeltida kyrkan och medeltida begravingar även i sakristian och beslutade därför att en förundersökning var nödvändig.

Syfte

Förundersökningens syfte var att fastställa de arkeologiska lämningarnas sammansättning och typ, samt bedöma i vilken utsträckning de berördes av det planerade arbetet. Resultatet från förundersökningen skulle ligga till grund för Länsstyrelsens bedömning av huruvida arbetsföretaget kunde ges tillstånd enligt 2 kap kulturmiljölagen. Förundersökningen skulle visa om arbetsföretaget kunde ske enligt den aktuella åtgärdsplanen utan att arkeologiska lämningar skadades, samt ge underlag inför eventuella nödvändiga justeringar av arbetsplanen eller om ytterligare arkeologiska undersökningar behövdes.

Metod

De översta lagren som huvudsakligen bestod av trärester rensades bort, lades i murarhinkar och bars ut och tippades i en skopa. Därefter rensades jordytan ner i flera omgångar, ytan söktes av med metalldetektor för att påvisa metallfynd. Konstruktioner fotograferades av och en plan över sakristian ritades.

Beskrivning av fornlämningen

Kunskapen om Timrå kyrkas äldsta fasad var innan de arkeologiska undersökningarna vintern och våren 2013 mycket bristfällig. Kyrkan antogs vara uppförd under 1300- 1400-talet (Cornell 1939:115, Hülphers 1780, Jansson, okänt tryckår), ibland anfördes till och med 1500-talet (Våra kyrkor 1990:615). Abraham Hülphers uppteckningar från 1700-talet talade för en medeltida kyrka som dessutom skulle ha varit byggd ovanpå en gravhög. Uppgifterna från dåvarande Landsantikvarien Bo Hellman i samband med renoveringarna 1949 gav inte mer än att en gravkammare fanns inne i kyrkan.

Murbergets undersökningar visade att det inom den nuvarande kyrkan finns spår efter två faser av medeltida kyrkor. En kyrka med smalare rakslutet kor och en med kor lika brett som långhuset. De medeltida mynten och de begravda barnen i koret och intill södra långhusväggen talar för att kyrkan uppfördes under första hälften av 1200-talet (George 2014). Mynten finns beskrivna i en artikel av Monica Golabiewski Lannby (Golabiewski Lannby 2015)

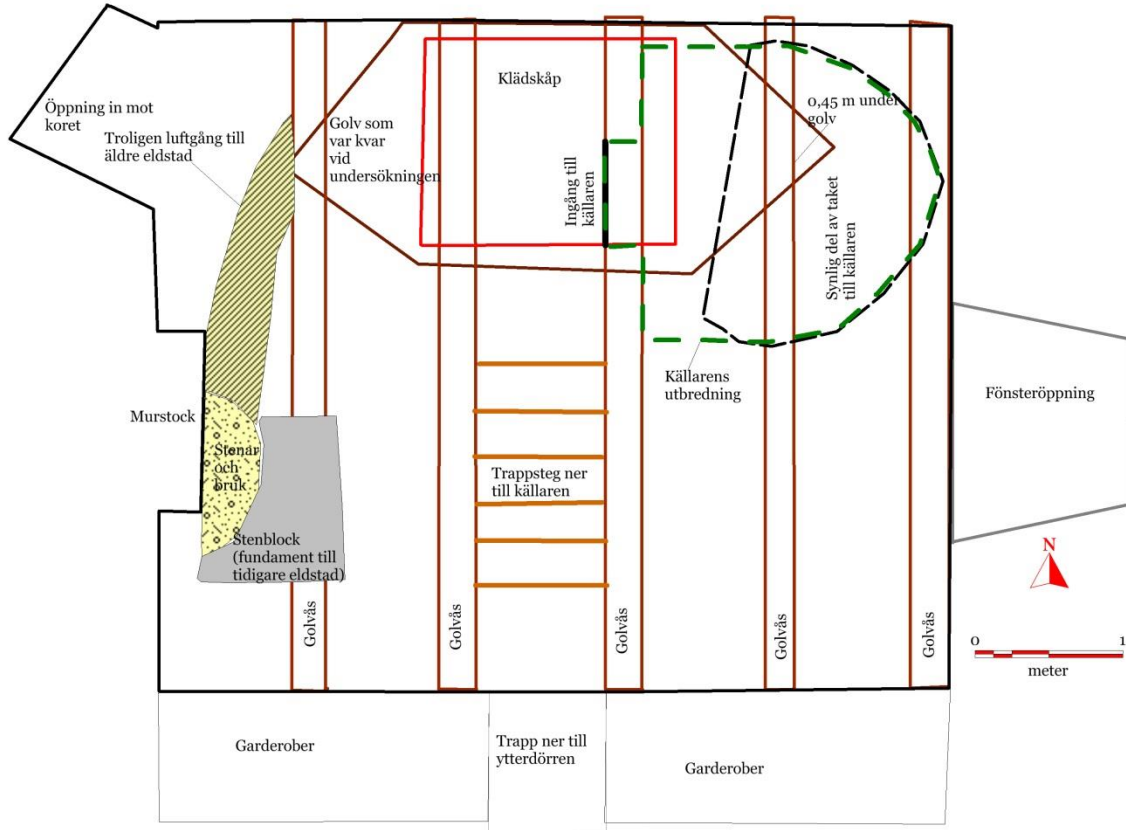
Beskrivning av sakristian källaren och undersökningen

Sakristian i Timrå kyrka är cirka 5,4 x 5,4 meter stor. I nordöstra hörnet finns en utgång mot koret. Längs södra väggen finns en länga med garderober utom på mitten där en dörröppning ut mot trappen är belägen (trappen leder mot utgången på södra sidan). På östra sidan av koret finns en fönsteröppning. I mitten av norra väggen står ett klädska. Golvet under klädska låg vid undersökningen kvar för att slippa flytta undan klädska.

Under golvet i sakristian påträffades fundamentet efter en trolig eldstad mitt på västra väggen. Ett kraftigt stenblock under en yta bestående av sten och bruk har utgjort fundamentet till eldstaden, möjligen även till murstocken. En murad kanal från norra väggen fram till platsen för eldstaden har förmodligen fungerat som luftkanal.

När det lösa byggmaterialet rensats bort (massorna nådde upp till golvsåarna innan undersökningen) syntes taket till en valvslagen källare och den murade trappen ner till källaren. Som mest grävdes omkring 0,7 meter fyllning bort under golvsåarna.

Trappen röjdes till största delen upp vid undersökningen. Den nedersta delen av trappan och källaren var dock belamrade med stora stenblock och som byggnadsarbetarna spräckte och forslade ut.

Figur 1. Plan över sakristian.

Källarens nedre delar består av natursten. Väggarna består av tegel (södra väggen är murad av både natursten och tegel). I östra väggen hade gluggen tidigare varit större men har därefter delvis murats igen med natursten för att åstadkomma en mindre glugg. Taket är välvt och murat av tegel.

Figur 2. Västra delen av sakristian innan undersökningen med den murade luftkanalen synlig. Foto från norr.

Figur 3. Östra delen av sakristian innan undersökningen. I bakgrunden skymtar källartaket fram. Foto från söder.

Figur 4. Det välvda taket på källaren efter bortrensning av byggnadsrester. Foto från söder.

*Figur 5. Den västra väggen och dörren i källaren.
Foto från öster inifrån källaren.*

*Figur 6. Dörröppningen och delar av trappen.
Foto från öster inifrån källaren.*

*Figur 7. Den östra väggen samt delar av taket i källaren.
Eluttaget drogs in i samband med byggarbetena.
Foto från väster inifrån källaren.*

*Figur 8. Den norra väggen i källaren.
Foto från sydväst inifrån källaren.*

Figur 9. Den södra väggen i källaren. Foto från norr inifrån källaren.

Figur 10. Det välvda innertaket i källaren.

Figur 11. Den murade källartrappen. Foto från söder.

Fyndmaterial

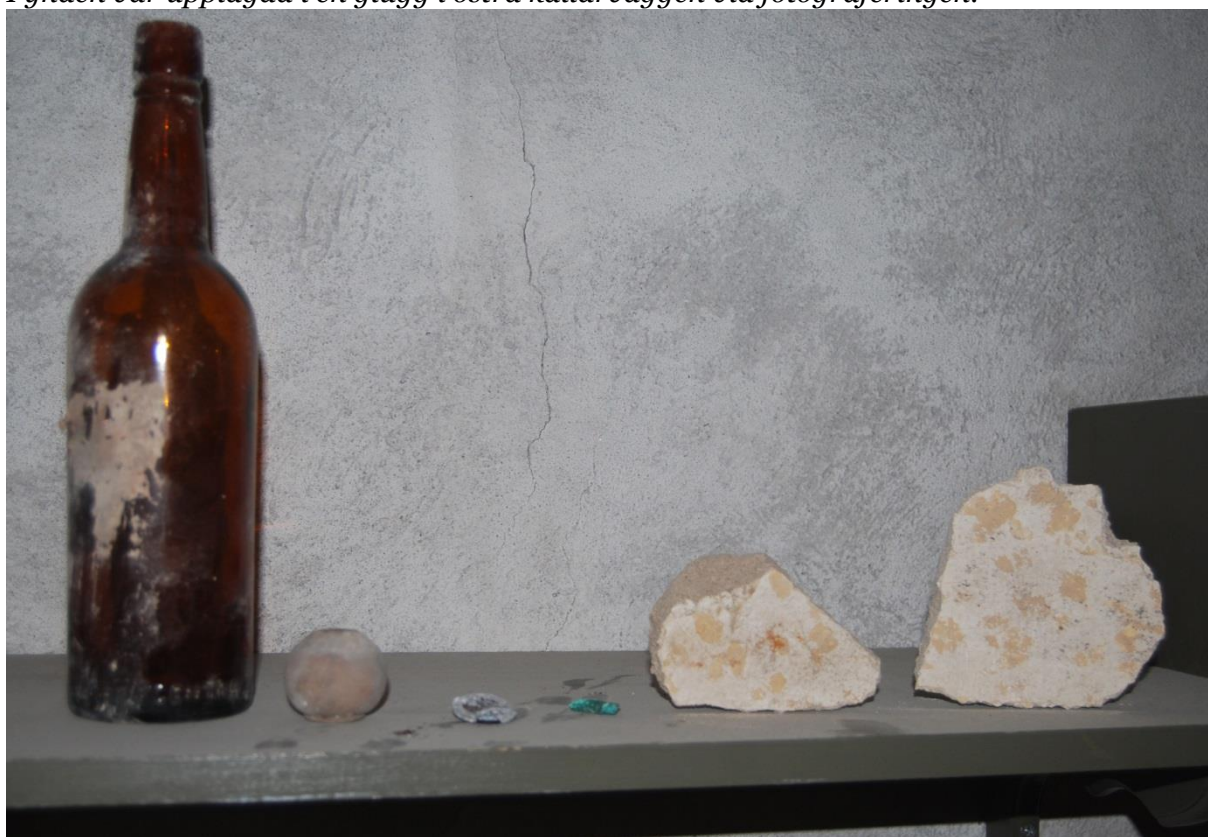
Fynden från sakristian bestod av kalkputs med målning av gula prickar, en snusdosa, en ornerad knapp av metall samt ben av både barn och vuxen människa. Benen låg i omrörd jord i sakristians östra och södra delar. Det är därför troligt att det finns mer eller mindre intakta gravar kvar i sakristian.

Väggarna i sakristian har vid någon tidpunkt varit vitkalkade med ljusgula prickar.

Fynden från källaren bestod av olika flaskor och glas, enstaka ben av människa samt en silversked från slutet av 1700-talet.

Figur 12. Glas, kopparplåtsfragment och ett ben som påträffades vid röjningen av källaren. Fynden var upplagda i en glugg i östra källarväggen vid fotograferingen.

Figur 13. Vinflaska som hittades vid röjningen av trappen samt snusdosa, knapp kalkputs från sakristian.

Figur 14. Snusdosa och knapp från sakristian.

Tolkning och diskussion

Den äldsta medeltida kyrkan uppfördes under 1200-talet. Sakristian och källaren är troligen uppförda då den nuvarande kyrkan uppfördes 1796.

Källaren och trappan var före undersökningen bortglömda. I källaren fanns föremål som en silversked från 1792, glas och flaskor som troligen hört samman med nattvarden (en burk med Icopal som var ett slags tjära visar att källaren använts långt in på 1900-talet).

Kalkputs med ljusgula prickar visar hur väggarna i sakristian varit målade under något skede. Benen från både en vuxen individ och barn visar att sakristian använts för begravingar under slutet av 1700-talet- början av 1800-talet. Vilka dessa gravlagda personer var är inte känt. Möjligen kan en genomgång av församlingens äldre handlingar ge upplysningar om detta. Benen sparades och finns på Murberget Läns museet Västernorrland.

Vid renoveringar i mitten av 1900-talet togs antagligen dörröppningen i södra väggen i sakristian upp. I samband med de arbetena kastades troligen stenblock ner i trappan som blev helt igenlagd. I fyllnadsmassorna i trappan hittades en vinflaska som sannolikt hör samman med nattvarden.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-5128-14

Länsmuseets dnr: 2014/279

Län: Västernorrland

Landskap: Medelpad

Kommun: Timrå

Socken: Timrå

Fastighet: Timrå Prästbord 1:1

Kartblad: 17 H 6f

Undersökt yta under förundersökningen ca 25 m².

Belägenhet för kyrkan i Sweref 99 TM: X 6929 357 Y 619386

Höjd över havet: 19 meter.

Undersökningstid: 15- 17/10-2014.

Personal från Murberget Länsmuseet Västernorrland: Ola George och Maria Lindeberg.

Rapportsammanställning: Ola George.

Dokumentationsmaterial i form av ritning, fotografier, dagbok mm förvaras på Murberget, Länsmuseet Västernorrland.

Arkivhandlingar

Ärendet kommer att förvaras i Murbergets arkiv. Planritningen förvaras i Murbergets topografiska ritningsarkiv.

Referenser

Cornell. H. 1939. Sveriges kyrkor. Medelpad. Stockholm.

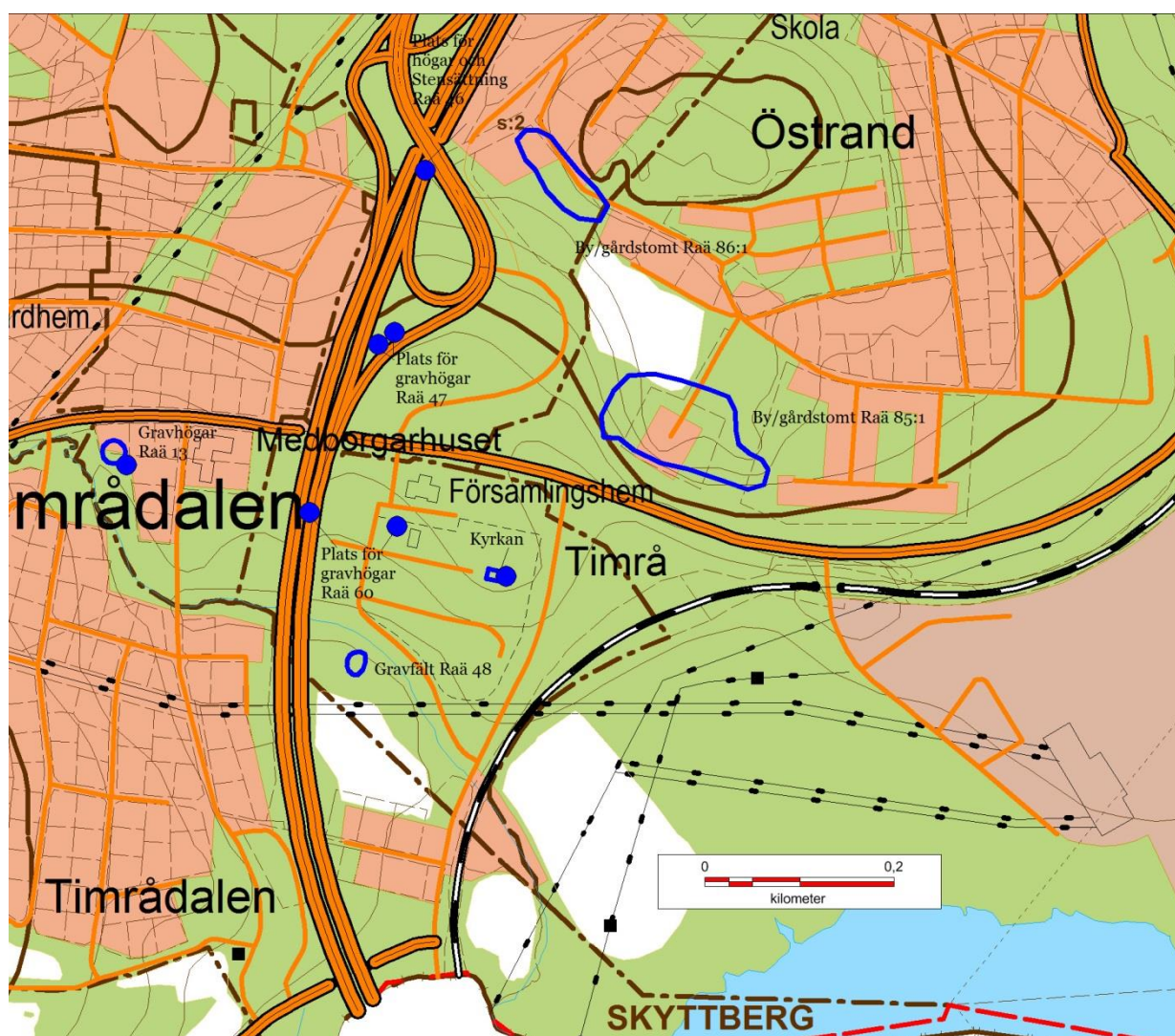
George. O 2014. Arkeologisk undersökning av Timrå medeltida kyrka samt gravhög under Timrå medeltida kyrka. Murberget Länsmuseet Västernorrland. Rapport 2014:3.

Golabiewski Lannby. M. 2015. Sigtunapenning bland spädbarnsben i Timrå medeltida kyrkas kor. Svensk numismatisk tidskrift. Mars 2015.

Hülphers. A. 1780. Samlingar til en beskrifning öfwer Norrland: Förstasamlingen om Medelpad 1771 samt Fierde samlingen om Ångermanland 1780.

Jansson. G & Jansson. S. Timrå församling och pastorat. Samlad historik. Örnsköldsvik.

Bilaga 1. Karta över området

Översikt av Timrå kyrka och de närliggande fornlämningarna.

Bilaga 2. Fyndlista

Fyndnr	Fynd	Mått	Antal	Vikt	Kommentar
55	Kalkputs	110 x 105 x 35	1	379,2	Puts från sakristian med ljusgula prickar
56	Glasflaska	115 hög, diameter 54	1	126,4	Ofärgat glas. Funnen i källaren i sakristian
57	Fragment av glasflaska	140 x 160	2	344,5	Grönt glas. Funnen i källaren i sakristian
58	Fragment av bågare	105 hög, diameter 85	6	352,2	Ofärgat glas, angripet och skört. Funnen i källaren i sakristian
59	Fragment av dricksglas	92 hög, diameter i botten 59	1	118,7	Ofärgat glas med fassetter. Funnet i källaren på sakristian
60	Fragment av dricksglas	100 hög, diameter 58	1	57,3	Ofärgat glas som påminner om ett snapsglas, foten avbruten. Funnet i källaren i sakristian
61	Sked	123,5 x 18,5 x 1,5	1	10,1	Sked av silver med beteckningen K2 vilket motsvarar 1792. Funnen i källaren
62	Snusdosa	38,5 hög, diameter 42	1	29,5	Föremålet är förmodligen en svaravad dosa i ben för förvaring av snus. I dosan finns en kork. Funnen i

					sakristian
63	Knapp	Diameter 28 mm, 6 mm tjock	1	3	Ornerad knapp?
64	Ben			590	Ben från litet barn och vuxen. Textilier finns bevarade vid skallben av barn. Funna i sydöstra hörnet av sakristian

Bilaga 3. Dagbok

15/10-2014

Etableringsdag. Packade verktyg och åkte ner till Timrå kyrka. Vi rensade bort det översta lagret trärester mm, och grävde oss därefter ner. En valvslagen källare upptäcktes, samt några ben som antagligen begravts i sakristian.

16/10-2014

Vi grävde på och hittade en trapp ner till källaren. Vi började rensa ur den igenfyllda trappen. Flera ben hittades, nu även från en vuxen individ intill den östra väggen (ben hittades även direkt till höger om dörren på södra sidan sakristian). Grävningen nådde ner 0,4-0,45 meter under åsarna, det mesta skräpet var nu borttaget. John Molin från Länsstyrelsen kom på besök. Vi diskuterade fortsättningen med Peder Modin (som var ansvarig för renoveringarna) och hur de planerade att bygga. Peder ville att marknivån skulle sänkas lite till. I dokumenterade med fotografering och ritning.

17/10-2014

Vi grävde djupare och på flera ställen dök ben upp, bl. a. lårben av en vuxen individ i sydöstra delen av sakristian. I öster är nu djupet 0,5-0,7 meter under åsarna och i väster 0,4-0,6 meter under åsarna.

Bilaga 4. Fotolista

Fotonr	Beskrivning	Fotad från
1	Sakristians sydvästra hörn med delar av golvet kvar. I bildens mitt syns murad luftkanal	Norr
2	Sakristians västra del	Söder
3	Sakristians nordöstra hörn med delar av golvet kvar. I bildens övre del skymtar det kupolformade taket på källaren	Söder
4	Östra väggen i källaren fotad genom öppning i fyllning	Väster
5	Dörren i källaren fotad genom öppning i fyllning	Väster
6	Bråte i källaren fotad genom öppning i fyllning	Väster
7	Bråte i källaren fotad genom öppning i fyllning	Väster
8	Östra väggen i källaren fotad genom öppning i fyllning	Väster
9	Dörren i källaren fotad genom öppning i fyllning	Väster
10	Bråte i källaren fotad genom öppning i fyllning	Väster
11	Del av taket i källaren fotad genom öppning i fyllning	Väster
12	Östra väggen i källaren fotad genom öppning i fyllning	Väster
13	Östra väggen i källaren fotad genom öppning i fyllning	Väster
14	Tegeltrappan ner till källaren	Söder
15	Sakristians nordöstra hörn med delar av golvet kvar. Det kupolformade taket på källaren framrensats	Söder
16	Sakristians nordöstra hörn med delar av golvet kvar. Det kupolformade taket på källaren framrensats	Söder
17	Det kupolformade taket på källaren framrensats	Sydväst
18	Det kupolformade taket på källaren framrensats	Sydväst
19	Det kupolformade taket på källaren framrensats	Söder
20	Fynd av ben och spik från ytan kring källarens tak	
21	Fynd av ben och spik från ytan kring källarens tak	
22	Fynd av ben från ytan kring källarens tak	
23	Tegeltrappan ner till källaren	Söder
24	Byggnadsmassor som täckte källaren ingång	Sydväst

25	Nordvästra hörnet av sakristian	Söder
26	Fynd av lårben mm intill östra väggen i sakristian	
27	Fynd av målad puts	
28	Sydöstra hörnet av sakristian	Nordväst
29	Nördöstra hörnet av sakristian med taket till källaren	Sydväst
30	Nördöstra hörnet av sakristian med taket till källaren	Sydväst
31	Fynd från sakristian, flaska mm	
32	Fynd från sakristian	
33	Fynd från sakristian, flaska, puts mm	
34	Fynd från sakristian	
35	Fynd från sakristian	
36	Västra sidan av sakristian med förmodad plats för gammal eldstad med fundament	Öster
37	Glas från källaren inlagda i en glugg i östra väggen	Väster
38	Glas från källaren inlagda i en glugg i östra väggen	Väster
39	Östra väggen i källaren	Väster
40	Östra väggen i källaren	Väster
41	Norra väggen i källaren	Sydväst
42	Norra väggen i källaren	Sydväst
43	Östra väggen i källaren	Väster
44	Östra väggen i källaren	Väster
45	Östra väggen och delar av taket i källaren	Väster
46	Dörren och sydöstra hörnet i källaren	Nordväst
47	Dörren och sydöstra hörnet i källaren	Nordväst
48	Dörren och sydöstra hörnet i källaren	Nordväst
49	Taket i nordvästra delen av källaren	Sydöst
50	Taket i nordvästra delen av källaren	Sydöst
51	Peder Modin vid källardörren	Öster
52	Källardörren och tegeltrappen	Öster
53	Källardörren och tegeltrappen	Öster
54	Källardörren och tegeltrappen	Öster
55	Källardörren och västra väggen	Öster
56	Källardörren och västra väggen	Öster
57	Källardörren och västra väggen	Öster
58	Södra väggen	Nordöst
59	Södra väggen	Nordöst
60	Södra väggen	Nordöst
61	Sydvästra hörnet samt delar av dörren	Nordöst
62	Taket	
63	Taket	
64	Södra väggen	Nordöst
65	Dörröppningen och delar av trappen	Öster
66	Dörröppningen och delar av trappen	Öster
67	Dörröppningen och delar av trappen	Öster
68	Dörröppningen och delar av trappen	Öster
69	Glas från källaren som lagts in i glugg i östra väggen	Väster
70	Tegeltrappan ner till källaren efter att all bråte rensats bort	Söder
71	Tegeltrappan ner till källaren efter att all bråte rensats bort	Söder
72	Tegeltrappan ner till källaren efter att all bråte rensats bort	Söder
73	Tegeltrappan ner till källaren efter att all bråte rensats bort	Söder
74	Tegeltrappan ner till källaren efter att all bråte rensats bort	Söder
75	Träföremål hittat i källaren	
76	Träföremål hittat i källaren	

77	Plånbok? Funnen vid undersökningen	
78	Plånbok? Funnen vid undersökningen	
79	Plånbok? Funnen vid undersökningen	
80	Dörröppningen	Uppifrån sydväst
81	Dörröppningen och delar av trappan	Uppifrån sydväst
82	Burk funnen i gluggen i källaren	
83	Tegeltrappan ner till källaren efter att all bråte rensats bort	Söder
84	Nordvästra hörnet av sakristian samt gång in till koret	Sydöst
85	Nordvästra hörnet av sakristian samt gång in till koret	Sydöst
86	Eventuell luftgång (till eldstad) i nordvästra delen av sakristian	Söder
87	Eventuell luftgång (till eldstad) i nordvästra delen av sakristian	Söder
88	Eventuell luftgång (till eldstad) i nordvästra delen av sakristian	Söder
89	Eventuell luftgång (till eldstad) i nordvästra delen av sakristian	Söder
90	Eventuell luftgång (till eldstad) i nordvästra delen av sakristian	Söder
91	Peder Modin samt snickare i sakristian	Sydväst

Bilaga 5. Fotografier

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

63

64

65

66

67

68

69

70

71

72

73

74

75

76

77

78

79

80

81

82

83

84

85

86

87

88

89

90

91